

УДК 342.92 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.48>

МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Шевчук О.М.,*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4864-7316>***Ковтун М.С.,***кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4541-2581>***Спасенко В.О.,***кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3260-2001>*

Шевчук О.М., Ковтун М.С., Спасенко В.О.
Мовна компетентність як елемент професійної компетентності держаних службовців в Україні.

Стаття присвячена дослідженню мовної компетентності держаних службовців як важливого елементу професійної компетентності. У цьому контексті реформа інституту державної служби, що відбувається в умовах воєнного стану потребує підготовки нової генерації держаних службовців, формування перспективного кадрового резерву. Мова йде про створення високопрофесійного корпусу державної служби – осіб, що компетентні у певній галузі, які володіють відповідними знаннями та здібностями, що дають змогу ефективно діяти у відповідній сфері, а за допомогою високорозвиненої мовної компетентності – розширювати комунікативний простір.

На підставі опрацьованого матеріалу встановлено, що професійна компетентність, якої вимагають від держаних службовців, можлива лише за умови належного рівня мовних і комунікативних навичок, що демонструє володіння державною мовою.

Важливе значення має вплив державної мовної політики на формування мовних компетенцій держаних службовців. Реформи, що наразі відбуваються в державі щодо закріплення на законодавчому рівні використання англійської мови як мови міжнародного спілкування, як мови, знання якої, для значної кількості посад державної служби є обов'язковою умовою, вказують напрям формування мовної компетентності кандидатів на поса-

ди державної служби. У прагненнях України стати частиною Європейської сім'ї, важливим завданням є подолання мовного бар'єру. А відтак, обов'язкове володіння однією з офіційних мов Ради Європи, особливо англійською мовою, як вимога, що висувається до осіб, які претендують на вступ на державну службу, має бути поширена на посади всіх категорій державної служби, за умови, що такі державні службовці будуть хоча б періодично застосовувати цю мову у своїй службовій діяльності. Важливим є й подальше постійне підвищення рівня оволодіння англійською мовою й тих посадовців, які наразі вже обіймають посади де знання мови є обов'язковою умовою.

Ключові слова: мова на держаній службі, мовна політика, державна служба, персонал на державній службі, державні службовці.

Shevchuk O.M., Kovtun M.S., Spasenko V.O. Language competence as an element of professional competence of civil servants in Ukraine.

The article is devoted to the study of language competence of civil servants as an important element of professional competence. In this context, the reform of the civil service institute, which is taking place under martial law, requires the training of a new generation of civil servants, the formation of a promising personnel reserve. We are talking about the creation of a highly professional public service corps - persons competent in a certain field, who possess the relevant knowledge and abilities that allow them to act effectively in the relevant field,

and with the help of highly developed language competence - to expand the communicative space.

On the basis of the studied material, it was established that the required level of professional competence of a civil servant is possible only if he has an appropriate level of linguistic and communicative competence, which is manifested in the fluent command of the state language.

The influence of the state language policy on the formation of language competences of civil servants is of great importance. The reforms that are currently taking place in the state regarding the establishment at the legislative level of the use of the English language as the language of international communication, as a language whose knowledge is a mandatory condition for a significant number of civil service positions, indicate the direction of the formation of language competence of candidates for civil service positions. In Ukraine's aspirations to become part of the European family, overcoming the language barrier is an important task. And therefore, the mandatory command of one of the official languages of the Council of Europe, especially English, as a requirement for persons applying for entry into the civil service, should be extended to positions of all categories of civil service, provided that such civil employees will at least periodically use this language in their official activities. It is also important to further improve the level of mastery of the English language and those officials who currently hold positions where knowledge of the language is a mandatory condition.

Key words: language in the civil service, language policy, civil service, personnel in the civil service, civil servants.

Обґрунтування вибору теми дослідження.

Сучасна Українська держава потребує підготовки нової генерації державних службовців, формування перспективного кадрового резерву. В умовах післявоєнної розбудови нашої держави успіх соціально-економічних і політичних змін буде залежати багато в чому від створення високопрофесійного корпусу державної служби – осіб, що компетентні у певній галузі, які володіють відповідними знаннями та здібностями, що дають змогу ефективно діяти у відповідній сфері.

Професійна компетентність державного службовця знаходить вираження у вмінні ефективно працювати, враховуючи постійні зміни темпу життя та якісно виконувати професійні обов'язки у ситуаціях неузгодженості нормативно-правового забезпечення діяльності [1].

Важливим елементом професійної компетентності є мовна компетентність, яка дає змогу розширювати комунікативний простір. У цьому контексті, можемо погодитися з думкою низки науковців [2], що глобалізаційні процеси наділяють інформацію ознаками атрибуту, від якого знач-

ною мірою залежить ефективність функціонування сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження різних аспектів професійної компетентності державних службовців тією чи іншою мірою досліджували у своїх роботах такі вчені, як В. Авер'янов, Н. Армаш, Ю. Битяк, А. Грищук, В. Задорожній, Т. Кагановська, О. Кравченко, Т. Мельничук, В. Мельник, А. Перов, А. Рачинський, С. Серьогін, С. Федчишин, А. Школик та інші.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць щодо дослідження професійної компетентності державних службовців у цілому, й окремих її елементів зокрема, мовна компетентність потребує окремого дослідження. Наразі існують проблеми у виробленні ефективних механізмів формування мовної компетентності державного службовця, особливо стосовно опанування та володіння іноземними мовами.

Мета статті – дослідити сучасний стан формування мовної компетентності щодо української мови як державної, що необхідним для зміцнення державності, а також щодо іноземної мови як мови міжнародного спілкування, що є вкрай важливим для вступу України до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення високопрофесійної державної служби в сучасній Україні є складним і багатоаспектним. Він відбувається в складних умовах воєнного стану та підвищеного інтересу зовнішнього середовища. Наразі ми бачимо запит на оновлення корпусу державної служби.

Комплексність проблеми регулювання професійної компетенції державних службовців робить необхідним розглянути проблеми формування та розвитку системи державної служби в умовах значних суспільних змін, зумовлених прагненнями нашої держави доєднатися до Європейського Співтовариства, а й відтак й тими викликами, що постають перед державними службовцями в цих умовах.

Необхідний рівень професійної компетентності державного службовця можливий лише за наявності в нього відповідного рівня мовної і комунікативної компетентностей, які виявляються у вільному володінні державною мовою, а у визначених законом випадках й іноземною мовою.

Досліджуючи вказану тематику, у першу чергу, необхідно зупинитися на термінологічному аспекті визначень «компетенція» та «компетентність».

Компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання [3]. Компетентність (лат. *competentia*, від *competere* – взаємно прагнути; відповідати, підходити) – сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством.

Компетенція (юридичний термін) – сукупність юридично установлених повноважень, прав і обов'язків конкретного органу чи посадової особи; визначає його місце в системі державних органів (органів місцевого самоврядування). Юридичний зміст поняття «компетенція» складається з таких елементів: предмети підпорядкування (коло об'єктів, явищ, дій, на які поширюються повноваження); права і обов'язки, повноваження органу чи особи: відповідальність; відповідність поставленим цілям, задачам і функціям [4].

У свою чергу, компетентність виступає в українській мові як якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність» [3].

Таким чином, компетентність є похідним вторинним поняттям від компетенції, вона характеризує індивідуальну специфіку суб'єкта як носія компетенції.

Поняття професійної компетентності закріплене у п. 5 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну службу» – це здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [5].

На формування компетентності впливають власне посада, а також особистісні й ділові риси державного службовця як особистості. Якщо особисті компетентності перебувають у протиріччі з компетентностями посади, то за таких умов буде з'являтися конфлікт між службовою компетентністю та особистістю.

Компетентність державного службовця нерозривно пов'язана з професіоналізмом, який є одним з основних принципів державної служби та передбачає компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону (ст. 4 Закону України «Про державну службу») [5].

У свою чергу, мовна компетентність входить до ключових компетентностей державного службовця.

Мовна компетентність представляє собою системні знання мови, її норм, правил та закономірностей функціонування в різних сферах суспільної діяльності. Комунікативна компетентність представляє собою систему вмій і навичок ефективного застосування знання мови в різних ситуаціях спілкування [7].

Серед вимог, що висуваються до осіб, які претендують на вступ на державну службу, є вимоги до їхньої професійної компетентності. Вони закріплені у ст. 20 Закону України «Про державній службі» [5]. Серед іншого, передбачено, що особи, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «А», «Б», «В» повинні вільно володіти державною мовою.

Відповідно до частини першої статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова [8].

У Рішенні Конституційний Суд України від 14.07.2021 № 1-р/2021 Суд визначив, що, зокрема: «<...> українська мова є невіддільним атрибутом української державності, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокіївської доби. Українська мова – доконечна умова (*conditio sine qua non*) державності України та її соборності» [9].

Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» перебачено, що державні службовці зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків (п. 3. ч. 1 ст. 9) [10].

У свою чергу, вільне володіння державною мовою – це застосування мовних знань і комунікативних навичок, які забезпечують уміння і здатність виражати будь-який смисл в усній чи письмовій формі в усіх сферах суспільного життя та діяльності державних органів [7]. Підтвердженням рівня володіння державною мовою є Державний сертифікат про рівень володіння державною мовою (витяг з реєстру Державних сертифікатів про рівень володіння державною мовою), визначений Національною комісією зі стандартів державної мови, копія якого подається особою, що бажає взяти участь у конкурсі до Комісії з питань вищого корпусу державної служби або конкурсній комісії через Єдиний портал вакансій державної служби (п.п. 3-1 п. 19 Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби) [11].

Аналіз зарубіжного законодавства свідчить, що володіння державною мовою – це вимога, яка зумовлена характером діяльності публічних службовців, що полягає у знанні державної мови та її активному використанні під час виконання покладених завдань і функцій [6, с. 56]. Вимога володіння державною мовою зазвичай прямо встановлюється в державах, де є чималі іншомовні національні групи, наприклад, в Естонії [12, с. 467–520], Литві [12, с. 427–454], Латвії [12, с. 455–466]. У мононаціональних країнах (такими є, наприклад, Польща, Болгарія) в законах про публічну (державну) службу цю умову не передбачено [12, с. 388–426, 601–638].

Важливе значення для підвищення мовної компетентності відіграє «Стандарт української мови для державних службовців», який являє собою

законодавчо регламентований комплекс мовних знань, що забезпечує посадовим особам у державних органах професійну діяльність, спрямовану на практичне виконання завдань і функцій держави. Державний службовець, який вільно володіє державною мовою, повинен добре розуміти її структуру, знати особливості її словникового складу та граматичної будови, правила написання слів та їх використання в різних функціональних стилях, зокрема в офіційно-діловому. Змістом мовної компетентності державного службовця є знання про функціонування і системну організацію української мови на рівнях лексики, граматики, фонетики і фонології, орфографії, орфоєпії, пунктуації [7, с. 3-4].

Таким чином, наразі ключовими факторами є мотивація й стимулювання щодо підвищення рівня мовної компетентності державних службовців.

Окремо зупинимось на формуванні мовної компетентності щодо володіння іноземною мовою в Україні. Так, для особи, яка претендує на зайняття посади державної служби категорії «А», чинною редакцією Закону України «Про державну службу», висувається ще одна вимога – володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи [7]. Так, відповідно до ст. 12 Статуту Ради Європи від 05.05.1949 офіційними мовами Ради Європи є англійська та французька мови [14]. У цьому аспекті хотілося б звернути увагу на проект Закону України «Про застосування англійської мови в Україні» (реєстр. № 9432 від 28.06.2023) [15], яким пропонується внести низку змін, серед іншого, й до Закону України «Про державну службу», зокрема:

– у п. 3 ч. 1. ст. 4 – Державна служба здійснюється з дотриманням таких принципів: <...> професіоналізму – компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, англійською мовою, а також мовою корінних народів, національних меншин, визначеною відповідно до закону;

– у п. 7 ч. 2 ст. 17 – Керівник державної служби: <...> здійснює планування навчання персоналу державного органу з метою вдосконалення рівня володіння державними службовцями державною мовою, англійською мовою, а також мовою корінних народів або мовою національних меншин у випадках, якщо володіння такою мовою є обов'язковим відповідно до цього Закону;

– у ст. 20, яка визначає вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу: – для категорії «А» вимогу володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи змінити на володіння англійською мовою; – для категорій «Б» та «В» додати нову вимогу – володіння англійською мовою для встановлених Кабінетом Міністрів України посад [15].

Англійська мова або «*lingua franca*» (від італ. – мова франків) – це мова, яка є засобом міжетнічного спілкування. Англійська мова – це вже давно не розкіш і навіть не вимога. У сучасному світі мова Шекспіра сприймається як звична річ. Доступ до міжнародних фінансових, матеріальних, інформаційних, культурних та іншого роду ресурсів майже неможливий без володіння мовою. Можемо погодитися з думкою, що оскільки, комунікація з євроструктурами буде здійснюватися на середньому та вищому рівні державних службовців, високопрофесійне знання англійської постає досить актуальним [16, с. 40-41].

Проте, необхідно вказати, що у Європейському Союзі офіційними визнано 24 мови, серед яких є англійська. Однак, вона не має окремого статусу, є рівною поряд із 23 іншими, але на практиці є найпоширенішою.

Встановлення на законодавчому рівні статусу англійської мови як мови міжнародного спілкування не охоплюється конкретними зобов'язаннями України у рамках Угоди про асоціацію чи іншими зобов'язаннями у сфері європейської інтеграції, або в рамках членства у Раді Європи. Також відсутнє законодавство ЄС, яке зобов'язує держави-члени врегулювати на національному рівні питання щодо закріплення будь-якої мови з переліку офіційних мов ЄС мовою міжнародною спілкування, зокрема в діяльності органів державної влади.

У цьому аспекті, варто вказати, умови доступу до публічної служби є об'єктивно відмінними у різних країнах, проте можна виокремити цілий ряд вимог, що є спільними для більшості країн. Аналіз закордонного досвіду показав, що знання іноземних мов зазвичай заохочується, проте є обов'язковою передумовою для зайняття лише окремих посад публічної служби [12; 13].

Розглядаючи доцільність запропонованої законодавчої зміни, варто зауважити, що за своєю природою професійна діяльність осіб, які займають посади в органах державної влади, не завжди потребує регулярного чи то постійного використання англійської мови. Відтак, пропонується змінити вимогу диференційованого підходу з обов'язковим урахуванням напрямів діяльності відповідного органу державної влади.

Висновки. Мовна компетентність як елемент професійної компетентності безумовно є важливою для якісного й компетентного виконання посадових обов'язків державним службовцем, а відтак є обов'язковою умовою для формування високопрофесійного корпусу державної служби.

Можемо вказувати на вплив державної мовної політики на формування мовних компетенцій державних службовців. Реформи, що наразі відбуваються в державі щодо закріплення на законодавчому рівні використання англійської мови як мови міжнародного спілкування, як мови, знання якої,

для значної кількості посад державної служби є обов'язковою умовою вказує напрям формування мовної компетентності кандидатів на посади державної служби. У цьому ракурсі важливим є й подальше підвищення оволодіння англійською мовою й тих посадовців, які наразі вже обіймають посади де знання мови є обов'язковою умовою.

У той же час, не заперечуючи важливість знання саме англійської мови для вільного спілкування з нашими міжнародними партнерами, постає питання щодо допуску до посад державної служби тих осіб, що володіють на відповідному рівні іншою офіційною мовою Ради Європи. Ті зміни, що пропонуються до Закону України «Про державну службу», можуть призвести до звуження права особи на доступ до державної служби, у випадку наявності підтвердження особою належного рівня мовної компетенції щодо іншої офіційної мови Ради Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Мудрик А. Професійна компетентність державних службовців: теоретико-емпіричний аналіз феномену. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153576128.pdf>.
- Семененко Л., Целіщев І., Поливода М. Основні методичні особливості еволюції викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах. *Збірник наукових праць Військової академії*. 2017. № 2(8). С. 178–186.
- Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324272272.pdf>.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / О.В. Петришин (відп. ред.) та ін. 2017. Т. 3: Загальна теорія права. 240 с.
- Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
- Панова Н. Вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3 (28). Том 1. 2019. С. 55–60.
- Стандарт української мови для державних службовців. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2018/03/Standart-ukrayinskoji-movi-dlya-derzhavnih-sluzhbovtiv.pdf>.
- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Рішення 14 липня 2021 року № 1-р/2021 Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
- Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби від 25.03.2016 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/246-2016-%D0%BF>.
- Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В.П. Тимощука, А.М. Школика. Київ: Кокус-Ю, 2007. 735 с.
- Прийняття на державну службу у країнах Європейського Союзу/ Європейський інформаційно-дослідницький центр. 10 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28975.pdf>.
- Статуту Ради Європи від 05.05.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.
- Проект Закону Про застосування англійської мови в Україні: реєстр. № 9432 від 28.06.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201>.
- Ворона Т., Ворона А., Ворона М. Мовна підготовка військовослужбовців: закордонний досвід. *Військова освіта*. 1 (45), 2022. С. 40–51.